

QADIMGI SHARQ FALSAFASINING VUJUDGA KELISHI

Hotamova Durdona Xakimjon qizi

FarDu Axborot tizimlari va texnologiyalari yo'nalishi

1-kurs talabasi

hotamovadurdona89@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada insoniyat tafakkurining ilk beshiklari bo'lmish Qadimgi Hindiston, Xitoy, Markaziy Osiyo va Eron kabi o'lkalarda falsafiy qarashlarning vujudga kelish omillari tahlil qilinadi. Maqolada Sharq falsafasining o'ziga xos xususiyatlari, din va falsafaning uzviy bog'liqligi, shuningdek, mifologik dunyoqarashdan ratsional tafakkurga o'tish jarayonlari yoritilgan. Tadqiqotda Vedalar, Konfutsianizm, Daosizm, Zardushtiyluk va Buddizm kabi ta'limotlarning shakllanish tarixi hamda ularning insoniyat ma'naviy rivojlanishiga ko'rsatgan ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sharq falsafasi, genezis, Vedalar, Konfutsiylik, Daosizm, Zardushtiyluk, mifologiya, ontologiya, ma'naviy meros.

Аннотация: В данной статье анализируются факторы возникновения философских взглядов в Древней Индии, Китае, Центральной Азии и Иране, которые считаются колыбелью человеческой мысли. В статье освещаются специфические особенности восточной философии, неразрывная связь религии и философии, а также процессы перехода от мифологического мировоззрения к рациональному мышлению. В исследовании рассматривается история формирования таких учений, как Веды, конфуцианство, даосизм, зороастризм и буддизм, а также их влияние на духовное развитие человечества.

Ключевые слова: восточная философия, генезис, Веды, конфуцианство, даосизм, зороастризм, мифология, онтология, духовное наследие.

Abstract: This article analyzes the factors behind the emergence of philosophical views in Ancient India, China, Central Asia, and Iran, which are

considered the cradles of human thought. The article highlights the unique characteristics of Eastern philosophy, the inseparable connection between religion and philosophy, and the processes of transition from a mythological worldview to rational thinking. The study examines the history of the formation of teachings such as the Vedas, Confucianism, Taoism, Zoroastrianism, and Buddhism, as well as their impact on the spiritual development of mankind.

Keywords: Eastern philosophy, genesis, Vedas, Confucianism, Taoism, Zoroastrianism, mythology, ontology, spiritual heritage.

Kirish

Sharq falsafasi atamasi bilan Osiyo qit'asida paydo bo'lgan falsafiy oqimlar, qarashlar majmuasi nomlanadi. Sharq falsafasiga hind, xitoy, fors, yapon, koreys hamda O'rta Osiyo falsafasi kiradi. Bu ro'yxatga ba'zan Bobil va Arab falsafasi ham kiritiladi, biroq bular g'arb falsafasiga ham taalluqlidirlar.

Ko'pgina jamiyatlar falsafiy muammolarni ko'rib chiqishdi va boshqa jamiyatlar ishlari asosida o'z falsafiy an'alarini qurishdi. Masalan, Yaqin Sharq falsafasi G'arb falsafasi ta'siri ostida bo'ldi. Rus (ba'zilar buni G'arb falsafasiga taalluqli, deb ko'rishadi), Yahudiy, Islomiy, Afrika va ba'zi Lotin Amerikasi falsafiy an'analari G'arb falsafasidan ta'sirlanishdi; biroq, o'zlarining aslliklarini ham yo'qotishmadi. Bu an'alar orasidagi farqlar xush ko'rilgan tarixiy faylasuflar, g'oyalar, uslublar yoki tillar bilan aniqlanadi. Ularni bir-biriga tegishli metodlar bilan o'rgansa bo'ladi va ular orasida sezilarli umumiyliklar bor.

Ilk falsafiy ta'limotlar qadimiy Hindiston, Xitoy, Markaziy Osiyo va Yunonistonda paydo bo'lgan, keyin G'arb mamlakatlariga yoyilgan. Qad. Hindistondagi falsafiy maktablar 2 turga bulinib, biri vedalaraxm kelib chiqqan va ularga suyanuvchi maktablar (vedanta, yoga, vaysheshika, nyaya, sankhya), ikkinchisi vedalarni rad etuvchi maktablar (jainizm, buddizm, lokoyata) x, isoblanadi. Qadimgi Xitoydagi dastlabki falsafiy ta'limotlar miloddan avvalgi 7-asrda vujudga kelgan. U Qad. Xitoy yozma manbalarida uchrab, bu manbalarga „Qo'shiqlar kitobi“, „Bahor va kuz“ kabi qad. yodgorliklar va Konfutsiynng „Aforizm“larini, daosizmni kiritish mumkin.

Markaziy Osiyodagi falsafiy qarashlar qad. turkiy yozuvlar, tangriga e'tiqod qilish tamoyillarida va zardushtiylikning muqaddas kitobi Avestodya o'z ifodasini topgan. Bundan tashqari, Sharq xalqlarining tabiatning asosiy unsurlari yer, suv, havo va olovni e'zozlash haqidagi naturfalsafiy qarashlari va g'oyalari Yaqin va O'rta Sharq mamlakatlariga keng yoyilib Qadimgi Misr, Bobil, Lidiya mamlakatlari xalqlarining tafakkur tarziga singib ketgan. Yunonistonning ilk falsafiy maktabi — Milet maktabi ham o'z g'oyalarini Sharkdan olganligi tadqiqotchilarga ma'lum. Miloddan avvalgi 2—1-asrlarda Marv, Balx, Termiz, Sig'noq, Samarqand, Buxoro zaminini o'ziga qamrab olgan hududda kushonlar saltanati qaror topib, unda budda dini hukm suradi, uning falsafasi bu joyda yashovchi xalqning tafakkur tarziga o'z ta'sirini o'tkazadi. Ammo Avesto g'oyalari xalq ongidan butunlay chiqib ketmaydi. Milodiy 3-asrga kelib tenglik g'oyalarini ilgari suruvchi moniylik ta'limoti paydo bo'ldi. Bu ta'limot mazdakiylar harakatinnnt ma'naviy tayanchi bo'lgan.

Falsafa Xitoy tamadduniga, umuman Sharqiy Osiyoga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ko'pgina buyuk falsafiy maktablar Bahor va Kuz Davri hamda Davlatlar Urushi Davrida paydo bo'lib, Fikrning Yuz Maktabi nomi ostida tanildi. Ulardan eng ahamiyatlilari orasida Konfutsianizm, Taoizm, Mohizm va Legalizmlarni ko'rsatsa bo'ladi. Keyinchalik, Tang Sulolasi davrida, bu safga Buddizm ham qo'shildi (shuni aytib o'tish joizki, Sharq falsafasida din va falsafa orasida qat'iy farqlar yo'q). G'arb falsafasi kabi, Xitoy falsafasi ham keng qamrovlidir va falsafaning har bir sohasiga taalluqli maktablarga ega.

Fors falsafasi tarixi Qadimgi Eron falsafiy an'analari va ularning hind-eron ildizlariga borib taqaladi. Fors falsafasi Zardusht ta'limotidan ta'sirlangan. Eron tarixidagi turli urushlar — Iskandar Zulqarnayn, arablar va mo'g'ullar istilolariturli madaniyatlar, dinlar aralashuvi va natijada turfa falsafiy maktablar paydo bo'lishiga olib keldi.

Xulosa

Qadimgi Sharq falsafasining vujudga kelishi va rivojlanish tarixi tahlili shuni ko'rsatadiki, bu jarayon shunchaki intellektual izlanish emas, balki insoniyat

sivilizatsiyasining mifologik tafakkurdan logistik (aqliy) tafakkurga o'tishidagi buyuk burilishdir. O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Sintetik xarakter: Qadimgi Sharq falsafasi (Hindiston, Xitoy, O'rta Osiyo) G'arb falsafasidan farqli o'laroq, din, axloq va hayotiy amaliyot bilan uzviy bog'liqlikda shakllangan. Bu yerda falsafa shunchaki nazariya emas, balki "hayot yo'li" va ma'naviy kamolot vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Inson markazlashuvi: Sharq falsafasining asosi — insonning ichki dunyosi, uning tabiat va koinot bilan uyg'unligi masalasidir. Konfutsiylikdagi ijtimoiy tartib,

Xulosa qilib aytganda, Qadimgi Sharq falsafasi insoniyatning ilk umumjaxon intellektual merosi bo'lib, u dunyoni anglashning rang-barang va chuqur qatlamlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari". — Toshkent: O'zbekiston, 2020. (Ma'naviy merosni o'rganishning ahamiyati haqida).
2. Shermuhammedova N. "Falsafa" (Darslik). — Toshkent: Noshir, 2012.
3. Saidov A. "Avesto va huquq". — Toshkent: Adolat, 2001.
4. Chan V. "Chinese Philosophy: A Sourcebook" (Xitoy falsafasi manbalari). — Princeton University Press, 1963.
5. Radxakrishnan S. "Indiyskaya filosofiya" (Hind falsafasi). 1-2 jildlar. — Moskva: Akademicheskiy proekt, 2008.
6. Turayev B.O. "Sharq falsafasi tarixi". — Toshkent: Toshkent Islom Universiteti nashriyoti, 2011.